

Boris Senker

PRIGODNICE

ČESTITKE / OPROŠTAJI / SJEĆANJA

LEYKAM
international

Boris Senker
PRIGODNICE
ČESTITKE / OPROŠTAJI / SJEĆANJA

LEYKAM international

NAKLADNIK

Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA

Jürgen Ehgartner

UREDNIKA

Eugenia Ehgartner

LEKTURA I KOREKTURA

Lucija Ljubić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Tvrtko Gregurić

© 2024 Leykam international d.o.o., Zagreb

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

ISBN 978-953-340-197-3

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001241957.

TISKARA

Denona d.o.o., Zagreb
Tiskanje dovršeno u rujnu 2024.

Boris Senker

PRIGODNICE

ČESTITKE / OPROŠTAJI / SJEĆANJA

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

I.	9
DVADESET I PETIM	
KRLEŽINIM DANIMA U OSIJEKU	
I	
DOKTORU BRANKU HEČIMOVIĆU	
(ZAGREB, 9. OŽUJKA 1934.)	11
UZ DEVET DESETLJEĆA	
ELIZE GERNER	
(SOMBOR, 30. KOLOVOZA 1920. –	
ZAGREB, 11. KOLOVOZA 2013.)	
DOKTORICE, GLUMICE, DAME	13
GOSPOĐA	
MILKA PODRUG KOKOTOVIĆ	
(DICMO KRAJ SINJA, 19. RUJNA 1930.)	
UZ SEDAMDESETI ROĐENDAN	21
ZVONIMIR MRKONJIĆ	
(SPLIT, 6. LIPNJA 1938.)	
I PROLOG	
UZ OSAMDESET I PETI ROĐENDAN	31
ZAKAŠNJELA OSOBNA ISPRIKA VELIKOM UMJETNIKU	
BOŽIDARU BOBANU	
(SPLIT, 24. PROSINCA 1938.)	
I ČESTITKA ZA NJEGOV NEDAVNO PROSLAVLJEN	
(NA BADNJAK GODINE 2018.) OSAMDESETI ROĐENDAN	41
KAKO NAM JE <i>BILO</i> , KAKO NAM JE I <i>PROŠLO</i>	
PAVLU PAVLIČIĆU	
(VUKOVAR, 16. KOLOVOZA 1946.)	
UZ SEDAMDESETI ROĐENDAN	47
TAHIRE, STARINO!	
UZ ŠEZDESETI ROĐENDAN	
I TRIDESET I PETU OBLJETNICU RADA	
TAHIRA MUJIČIĆA	
(ZAGREB, 21. SRPNJA 1947.)	77

TAHIROVO KARAKTERNO KAZALIŠTE FIGURA UZ IZLOŽBU BESPOSLEN POP I KOZLINE KRSTI U GALERIJ I VLADIMIR FILAKOVAC U DUBRAVI	81
KAZALIŠNO POSLANJE NINE ŠKRABEA (JASTREBARSKO, 22. LISTOPADA 1947.) UZ PEDESET I PETU OBLJETNICU NJEGOVA KAZALIŠNOG RADA	85
RAZGOLIĆENO KAZALIŠTE MILKA VALENTA (ZAGREB, 6. SRPNJA 1948.) UZ SEDAMDESETI ROĐENDAN	91
ZLATKU VITEZU (VARAŽDIN, 22. LIPNJA 1950.) KRLEŽIJANCU HISTRIONSKOM UZ PEDESETU OBLJETNICU UMJETNIČKOG RADA	109
SLAVICI KNEŽEVIĆ (GOSPIĆ, 17. KOLOVOZA 1955.) S POŠTOVANJEM, ZAHVALNO I PRIJATELJSKI	121
POSLANICA PAVLU PAVLIČIĆU UZ SEDAMDESET I PETI ROĐENDAN	133
II.	135
IVO HERGEŠIĆ (ZAGREB, 23. SRPNJA 1904. – ZAGREB, 29. PROSINCA 1977.) UMJETNIK NASLOVA I POANTA	137
VIKTOR ŽMEGAČ (SLATINA, 21. OŽUJKA 1929. – ZAGREB, 20. SRPNJA 2022.) I KRLEŽA	143

U SPOMEN RELJI BAŠIĆU (ZAGREB, 14. VELJAČE 1930. – ZAGREB, 7. TRAVNJA 2017.)	155
SLIKAR NAŠE DUŠE OSOBNOSTI SJEĆANJE NA ZVONIMIRA TORJANCA (DONJI MIHOLJAC, 14. RUJNA 1930. – ZAGREB, 9. RUJNA 2014.)	163
NOSTALGIJA PRISJEĆANJE NA NADU SUBOTIĆ (BOŠNJACI, 11. LISTOPADA 1931. – ZAGREB, 28. SIJEČNJA 2016.)	169
SJEĆANJE NA GEORGIJA PARA (ČAČAK, 12. TRAVNJA 1934. – ZAGREB, 4. SVIBNJA 2018.)	175
IN MEMORIAM TIHOMIR (MIŠKO) POLANEC (RAKITA, SRBIJA, 8. RUJNA 1934. – ZAGREB, 14. LISTOPADA 1982.)	189
OPROŠTAJ OD MAJE HRIBAR-OŽEGOVIĆ (ZAGREB, 18. SVIBNJA 1937. – ZAGREB, 9. SIJEČNJA 2023.)	195
U SPOMEN NIKOLI BATUŠIĆU (ZAGREB, 18. VELJAČE 1938. – ZAGREB, 22. SIJEČNJA 2010.)	201
OPROŠTAJ OD MIRKA TOMASOVIĆA (SPLIT, 6. STUDENOGA 1938. – ZAGREB, 7. SVIBNJA. 2017.)	211

U SPOMEN	
TONKU MAROEVIĆU	
(SPLIT, 22. LISTOPADA 1941. – STARI GRAD, 11. KOLOVOZA 2020.)	219
LAKU NOĆ, DRAGA PRINCEZO!	
U SPOMEN	
GORDANI SLABINAC	
(OSIJEK, 30. SRPNJA 1945. – ZAGREB, 20. PROSINCA 2023.)	227
ŽARKECOV ŽAR	
U SPOMEN	
ŽARKU POTOČNJAKU	
(PAKRAC, 3. VELJAČE 1946. – ZAGREB, 21. LISTOPADA 2021.)	237
ZALJUBLJEN U BESKRAJ	
U SPOMEN	
DARKU TRALIĆU	
(ZAGREB, 29. STUDENOGA 1948. – ZAGREB, 12. OŽUJKA 2019.)	247
GLUMICA I ZVIJEZDA	
ENA BEGOVIĆ	
(SPLIT, 8. SRPNJA 1960. – SPLITSKA, 15. KOLOVOZA 2000.)	253
III.	261
IZMJESTENO OČIŠTE	
MIRA FURLAN	
(ZAGREB, 7. RUJNA 1955. – LOS ANGELES, 20. SIJEČNJA 2021.)	
RAJKO GRLIĆ	
(ZAGREB, 2. RUJNA 1947.)	
RADE ŠERBEDŽIJA	
(BUNIĆ KRAJ KORENICE, 27. SRPNJA 1946.)	263
BILJEŠKA O PISCU	293
ZAHVALA	295

I.

DVADESET I PETIM
KRLEŽINIM DANIMA U OSIJEKU
I
DOKTORU BRANKU HEĆIMOVIĆU
(ZAGREB, 9. OŽUJKA 1934.)

Branko Hećimović (u svijetlom ogrtaču) i sudionici Krležinih dana u Osijeku pod spomenikom Miroslavu Krleži, u prosincu 2010. Arhiva Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU.

Dane Krleže dvadeset i pete
Osijek – hvala mu – domaćinski gosti,
Kazalištarac tu bogme ne posti,
Tetoši ga se, nema za njegov dijete.

Oštro na skupu, a opet bez štete,
Ruže se, kopa, pretresaju kosti
Umrlih maga, Bog im grijehe prosti,
Besjede mudre dok povazdan lete.

Rubne, mainstreamske ovdje meštri struke
Autore žmiču, ne mareć za stanku.
Nestašne mašte, fakte i teze nižu.

Krunu pak Dani dobit će bez buke
U zbornicima Doktoru što Branku
HEĆIMOVIĆU monumentum dižu.

Osijek, 9. prosinca 2014.

UZ DEVET DESETLJEĆA

ELIZE GERNER

(SOMBOR, 30. KOLOVOZA 1920. – ZAGREB, 11. KOLOVOZA 2013.)

DOKTORICE, GLUMICE, DAME

Eliza Gerner kao Goldonijeva Mirandolina (HNK Zagreb, 1947.).

Arhiva Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU.

Dogodilo se, gotovo kao prema nečijem scenariju, da sam se istodobno s pisanjem zakašnjela obljetničkog priloga o Elizi Gerner suočio s rodnom diskriminacijom u Hrvatskomu narodnom kazalištu u Zagrebu.¹ Suradnica emisije *Pola ure kulture* Jelena Jindra pripremala je

---

¹ Tekst je objavljen godine 2011. u četverobroju 48/49/50/51 časopisa *Hrvatsko glumište*.

prilog o više nego bjelodanu nesrazmjeru između glumaca u statusu dramskih prvaka i glumica u statusu dramskih prvakinja i zamolila me za dvije-tri rečenice komentara. Provjerio sam kako stvari stoje na službenoj internetskoj stranici Kazališta – uzgred rečeno, izvrsno uređenoj, preglednoj i korisnoj – i neugodno se iznenadio. Naime, što se statusa nacionalnoga prvaka i nacionalne prvakinja tiče, tu je odnos onakav kakav može i mora biti: jedna nacionalna prvakinja (Branka Cvitković) i jedan nacionalni prvak (Zvonimir Zoričić). Na razini prvakinja i prvaka slika je drukčija, poražavajuće i zabrinjavajuće sumorna. Dramska je prvakinja opet jedna (Alma Prica, više nego zaslužno i brojem i vrsnošću nastupa), ali je zato dramskih prvaka okruglo dvanaest, tucet. Tako je svaki drugi glumac u statusu prvaka, svaki drugi glumac, ponavljam, jer ih s nacionalim prvakom Zoričićem ima ukupno dvadeset pet, a od ukupno šesnaest članica dramskoga ansambla jedna je, rekoh, nacionalna prvakinja i još jedna prvakinja. Da slika bude potpuna, Alma Prica u tom je statusu od 1995. U punih šesnaest godina nijedna glumica, dakle, prema nečijem sudu ili prema nečijim kriterijima, ili zbog „zatečenog stanja”, da po sjećanju citiram ravnateljicu Drame Sanju Ivić, nije stekla uvjete za imenovanje u status prvakinja. Zatečeno-nezatečeno, stanje jest takvo.

Prilog je emitiran u četvrtak, 27. listopada 2011. Vjerojatno je izravno pogodio nekoliko ljudi. Vjerojatno se osjetio prozvanim i netko nimalo odgovoran za takvu diskriminaciju. Ali to, dopustit ćete, da dramski ansambl broji ukupno četrdeset jednu živu dušu od kojih dvadeset i pet obitava u muškom, a šesnaest u

ženskom tijelu te da je u rodno tako sklopljenu ansamblu čak trinaest muškaraca uzdignuto za koju stepenicu, a istodobno su uzdignute samo dvije žene, jest i ostaje gola diskriminacija pa govorio tko što mu drago.

A govorit će se, nadam se. Poučen dosadašnjim iskustvima, naslućujem da se nitko od prijašnjih i sadašnjih arbitara u tim stvarima neće ispričati glumicama, nego će prije reći da su urednica emisije, autorica priloga i njezine sugovornice, odnosno njezini sugovornici neupućeni, nekompetentni, zlonamjerni, skloni senzacionalizmu i tomu slično. Neka bude. Neka smo svi mi „izvana” neupućeni, nekompetentni, zlonamjerni i skloni senzacionalizmu, nosit ćemo se nekako s tim, ali vi se, gospođe i gospodo „iznutra”, potrudite u nekoliko sljedećih godina ispraviti stare, „zatečene” nepravde, po mogućnosti bez unošenja novih nepravda.

Nego, zašto prvu polovicu priloga o devedeset godina života gospođe Elize Gerner, doktorice, glumice i dame, trošim na aktualnu rodnu diskriminaciju u Hrvatskomu narodnom kazalištu? Tri su poveznice dostatne, nadam se.

Prva je poveznica, razumije se, Hrvatsko narodno kazalište jer i Eliza Gerner dobar je dio svojih glumačkih godina, službeno od rujna 1950. do umirovljenja 1982., provela u tom dramskom ansamblu. Pristupila mu je nakon nekoliko amaterskih i profesionalnih uloga u rodnom Somboru i naukovanja u Dramskom studiju. Iz Zagreba je pak odlazila na privremene angažmane u Rijeku (Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca), Rostock (Volkstheater) i Berlin (Theater „Möwe”). Odrasla u višenacionalnoj i multikulturalnoj

sredini, građanka Srednje Europe već od studentskih dana, glumila je na tri jezika: mađarskom, hrvatskom i njemačkom. Prošla je sve dobne glumačke mijene – nekoć se govorilo o „fahovima” – koje su dramatika i kazalište zapadnoga kulturnog kruga predvidjeli za glumice. Počinje se, naravno, s mladim djevojkama i „naivkama”. Potom slijede „zrelije”, „karakterne” uloge – kao da je mladost bez karaktera, ali to je već priča o dugoj vrsti diskriminacije – pa uloge supruga, majki ili usidjelica te, napokon, starijih žena, udovica, baka...

Takvim je, zadanim, putom išla i Eliza Gerner, ali je, zahvaljujući vitalnosti i mladenačkom izgledu, uspješno odgodila dolazak do posljednje njegove etape. Unatoč djelomičnim i neizbježnim preklapanjima ključnih postaja njezina glumačkog puta i ključnih postaja glumačkih putova njezinih starijih i mlađih kolegica u našim kazalištima, u njezinoj karijeri ipak ima i nekih posebnih, samo njezinih crta. Uza zaista rijetke „izlete” u povijesnu, zapravo kostimiranu dramu i komediju, kao što su *Trojanskog rata neće biti* J. Giraudouxa, gdje je bila Helena, Gervaisova *Karolina Riječka*, u kojoj je tumačila naslovni lik, ili *Cezar i Kleopatra* G. B. Shawa, dakako s njom kao Kleopatrom, Eliza Gerner ostala je trajno i čvrsto vezana uz dramsku klasiku i salon u nizu njegovih povijesnih kazališnih transformacija, od predromantičnih „građanskih tragedija” do „kuhinjskih drama” gnjevnih mladih ljudi. Bila je tako Machiavellijeva Lucrezia (*Mandragola*), Lope de Vegina Laurencia (*Fuenteovejuna*), Shakespeareova Viola (*Na Tri kralja*) i Jessica (*Mletački trgovac*), Molièreova Elmira (*Tartuffe*), Goldonijeva Mirandolina (*Gostioničarka*), Beaumarchaisova Suzana (*Figarov pir*), Goetheova Klara

(*Egmont*) i Büchnerova Marion (*Dantonova smrt*) te Anouilhova Grofica (*Pokus ili kažnjena ljubav*), Shawova Eliza Dolittle (*Pigmalion*), Vivie (*Zanat gospođe Warren*)² i Julia (*Ljubavnik*), Pirandellova Amalia (*Tako je, ako vam se čini*), Arbuzovljeva Lidija (*Staromodna komedija*), Ingeova Chery (*Autobusna stanica*), Osborneova Alison (*Osvrni se gnjevno*) te Gundulićeva Jeljenka (*Dubravka*), Krležina Laura (*U agoniji*) i Melita (*Leda*) pa Strozzijska Il (*Igra u dvoje*). Tumačila je još uloga i uloga, ali ostavimo na ovom nizu primjernih, a rečenica koju je u prvoj svojoj knjizi, *Osvrnuh se sjetno* (Zagreb, 1988.), zapisala uz jednu od tih uloga, Goetheovu Klaru, vodi nas do druge posebne crte njezine glumačke osobnosti. O Klari Eliza Gerner kaže: „Tek na pokusima postalo mi je jasno da je ta bezazlena i romantična djevojka potpuno, i izgledom i temperamentom, strana mojem glumačkom temperamentu.” U ženskim likovima koji su je kao glumicu proslavili ima (i njezina osobnog) prkosa i bunta, ima podosta samouvjerenosti i slobode. Ima tu i naglašenih intelektualnih crta, i otmjenosti, i drugih značajka od kojih muška strana često zazire, a nema brutalnosti, primitivizma, vulgarnosti. Selo, radnička periferija i polusvijet nisu bili područja u koja je zalazila, a odlika njezinih interpretacija, pamtimo dobro svi koji smo imali sreću gledati je bar u nekoj od

---

² Uz ovu ulogu i jedna napomena. Na mnogim mjestima, uključujući i korice knjiga Elize Gerner, uporno i bez provjere ponavlja se „netočan navod” iz *Enciklopedije Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu* (Zagreb, 1969.), urednika Pavla Cindrića, gdje se Vivie tko zna kako iz *Zanata gospođe Warren* preselila u *Candidu*, a nitko nije posegnuo za opširnijim i točnim člankom Željke Čavke u četvrtom svesku *Hrvatskoga biografskoga leksikona* (Zagreb, 1998.), gdje je sve na svom mjestu.

tih uloga, bila je izvrsna, naoko ležerna i „spontana”, a zapravo pomno izrađena govorna karakterizacija.

Srednjoeuropski valcer s titulama, da parafraziram naslov podosta stare Kishonove humoreske, druga je poveznica rodne diskriminacije u Hrvatskom narodnom kazalištu s obljetnicom Elize Gerner. Bilo je u našem kazalištu, pa tako i u Hrvatskom narodnom, ljudi s raznim titulama – i doktora, i profesora, i plemenitih, a pamtim dobro i redatelja, istina neprofesionalnog, koji je pri svakom predstavljanju naglašavao *inženjer* Taj i Taj. zato se svagda i znalo „tko je tko” i koga se oslovljava s „Doktore”, koga s „Profesore”, koga s nekom drugom titulom. Sjeća li se, međutim, itko da se Elizitu Gerner oslovljavalo s „Gospodo doktor”, da je ispred njezina imena ikad vidio upisano „dr.”? A Eliza Gerner ima doktorat (ekonomskih) znanosti koji je, nakon studija u Zagrebu, Budimpešti i Heidelbergu te obrane disertacije na (i danas aktualnu) temu „socijalno usmjerenih odredbi” u „najnovijim poreznim zakonima,” stekla u Budimpešti godine 1943. Zašto se to gotovo nikad ne spominje? Zašto ćete i u najkraćim životopisima Miletića, Gavelle i Benešića, primjerice, naći podatak da su doktorirali, i gdje, a za Elizitu Gerner obično se – iznimka je ponovno *HBL* – kaže: „diplomirala je u Budimpešti”? Nije diplomirala, doktorirala je, i njezin je doktorat ravan malo prije spomenutim „muškim” doktoratima. Reklo bi se, međutim, da bi se mnogima srušio cijeli svijet, ili barem rasuo sustav doličnosti i primjerenosti, kad bi se uz ime i prezime glumice pojavila titula rezervirana za „velikane” hrvatskoga glumišta i svekolike kulture. Pa se onda ta titula, kao neprimjerena jednoj glumici ili irelevantna

za njezin poziv, ustrajno prešućuje. Jednako se tako o njezinim memoarskim knjigama *Osvrnuh se sjetno* (1988.), *Oproštaj s Gvozdom* (1993.), *Oteto zaboravu* (1995.), *U sjeni stoljeća koje odlazi* (1999.) i *Tragom mojih scenskih ostvarenja* (2011.) te zbirci osobnih i osebnih portreta naših glumica od Marije Ružičke-Strozzi do Ervine Dragman *Kazalište kao sudbina* (2001.) piše manje negoli o mnogo pretencioznijim, ispraznijim i nekorisnijim knjigama što dolaze iz istoga, teatarsko-teatrološkoga kruga. Svemoćni mediji prate svaki korak nevažnih ljudi, prenose svaku njihovu riječ, a diskretnu i senzibilnu svjedokinju „stoljeća koje je prošlo” lovci na *celebrityje* vjerojatno ni ne prepoznaju. Unatoč tomu što se ona nije povukla iz javnoga života, što je i dalje, jednako vitalnu i zainteresiranu, vidamo na kazališnim premijerama, predstavljanjima knjiga i drugim kulturnim događajima.

Posljednja je poveznica dviju naoko nepovezanih tema, napokon, činjenica da na devedesetu obljetnicu rođenja Elize Gerner ovdje, na ovim stranicama, podsjećamo s jednogodišnjim zakašnjenjem. Dobrim dijelom i zato što drugi jubilarci vode mnogo više računa o svojim obljetnicama i na vrijeme – neko bogme i prije vremena – podsjećaju na njih, a naša se slavljenica i dalje drži dobrih starih običaja. Isprike tu ne pomažu, a nisu u ovoj prigodi ni umjesne. Umjesto toga, poštovana i draga doktorice, glumice i damo, hvala Vam na svim ženama koje ste pred nama i za nas oživjeli na kazališnoj pozornici i na svim knjigama u kojima ste s nama podijelili svoja životna i umjetnička iskustva.

GOSPODA
MILKA PODRUG KOKOTOVIĆ
(DICMO KRAJ SINJA, 19. RUJNA 1930.)
UZ SEDAMDESETI ROĐENDAN

Milka Podrug Kokotović kao Stullijeva Kate Kapuralica
(Kazalište Marina Držića Dubrovnik, 1974.). Arhiva
Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU.

Slučaj, ako taj uopće postoji, htio je da se prvom svojom kazališnom „kritikom” osvrnem na gostovanje ansambla dubrovačkoga Kazališta Marina Držića u Zagrebu prije malo više od tri desetljeća. Kratak početnički tekst od dvije, dvije i pol stranice tipkane na staroj (djedovoj) remingtonici, u koji sam nekako uspio ugrati i ono što mi se činilo najvažnijim informacijama o

autorima, tekstovima i predstavama, i poneki osobni dojam, i poneki pokušaj analize, i strog vrijednosni sud – da čitateljstvo odmah shvati kako će odsad imati posla sa stručnom i kompetentnom osobom – tiskan je u *Studentskom listu* u ožujku 1971. Dubrovčani su za toga izvrsnoga gostovanja na pozornici u Frankopanskoj prikazali tri predstave: Brechtova *Baala*, u režiji Mire Međimorca, s mladim Krunom Šarićem u naslovnoj ulozi; Goldmanova *Lava u zimi*, u režiji Vlade Habuneka i *Tarta*, Tudiševiću preradbu Molièreova *Tartuffea*, u režiji Božidara Viočića. Milka Podrug Kokotović bila je kraljica Eleanor u *Lavu*, a dvorkinja Franuša u *Tartu*. (U *macho Baalu* za nju nije bilo mjesta.) Jedva da sam joj i ime spomenuo u svom kratkom tekstu – kao i ime njezina gotovo nerazdvojna partnera Miše Martinovića – ali zapamtio sam je, napose kao energičnu i čvrstu, ranjivu i prestrašenu, sad hladnu i proračunatu, sad toplu i neopreznju Eleanor, i prisjećao je se, sa sjetom, na nedavnoj premijeri iste drame na istoj pozornici.

Drugo „druženje”, koje dakako samo ja pamtim, pada u godinu 1972., kad sam, ponovno igrom nepostojećeg slučaja i u društvu o kojem ovdje ne bih, radio kao asistent režije s grupom američkih studenata i polaznika ljetne glumačke škole u Dubrovniku pak smo s vremena na vrijeme pohađali i poneki pokus na Igrama. Prosjedili smo tako jednu večer u parku Muzičke škole, gdje je Božidar Viočić režirao Shakespearove *Vesele žene windsorske*. (Moram priznati da su me njegova lascivna i oštroumna „prepucavanja” s gospođom Milkom u ulozi gospođe Quickley i s drugim glumicama, prije svega oko vrste i intenziteta erotskog naboja koji valja unijeti u lik i „organa” iz

kojeg govoriti, bila zanimljivija od ishoda njihova skupnog rada, koji smo također odgledali.) Našli smo se i na Lovrjencu, gdje su Georgij Paro i njegov nadahnuti ansambl, predvođen Božidarom Bobanom, obnavljali Brechtov *Život Eduarda Drugog, kralja Engleske* (prema Christopheru Marloweu) i dodirnuli zvijezde, kao i na Bokaru, gdje je isti redatelj prvi put dokazao da Krležin pretenciozni, „enciklopedistički” *Aretej*, istina drastično skraćen, rasjeckan i istresen iz pozorničke kutije, nije kazališno mrtvorodenče. Gospođa Milka bila je u tim predstavama ponovno engleska kraljica, sada imenom Anne, i dvojno biće dvaju dvojnih (što je u Krleže postala manira) imena: Livija Ancila – Klara Anita.

Imali smo gospođa Milka i ja i jedan „službeni susret”. Na samom početku osamdesetih, u posljednjem desetljeću sveopćeg i svesaveznog rasipništva, bio sam republički selektor za Festival malih i eksperimentalnih scena u Sarajevu te o republičkom trošku doletio u Dubrovnik na predstavu pod naslovom *Dante*. Bio je to, kako bi se danas reklo, „autorski projekt” poljskoga scenografa i redatelja Jozefa Szajne, a gospođa Milka u njemu je utjelovala Beatrice. (A koju bi drugu? A koja bi druga?) Ako se ne varam, tad me je netko i predstavio svim sudionicima predstave – možda mi je gospođa Milka stisnula ruku pri upoznavanju, možda mi je kimnula ili uzvratila osmijeh, ne sjećam se, bio sam u tremi – posjedili smo neko vrijeme za istim stolom, popričali koliko se moglo i smjelo u toj situaciji. Zanimali su ih, razumije se, izgledi za „ulazak u uži izbor” – posljednu riječ imao je, dakako, savezni selektor – ali, pamtim dobro taj dojam, ansambl dubrovačkoga

teatra nije bio osobito zagrijan za Szajninu predstavu. Nisu zdušno sudjelovali u njoj. Korektno i profesionalno obavili su posao u smisao i svrhu kojeg nisu vjerovali, a riječ „eksperiment”, koja je zapravo trebala biti ključna u cijeloj toj priči oko „malih i eksperimentalnih scena”, izgovarala se za stolom (trpezom, a ne okruglim) sa slabo prigušenom ironijom.

Sve ostalo – čega i nije bilo tako malo kad se uzme u obzir to da je gospođa Milka bila i ostala vjerna svom Teatru i svom Gradu, na koji nije bila osuđena rođenjem, nego ga je izabrala, a ja nisam pokazivao znakove otpornosti na virus pasivnosti i inercije koji se desetljećima širio i širi ovim krajevima te poput kuge, ali ne artoovske, kosi kulturu – zadržalo se u granicama konvencionalnoga odnosa dramske prvakinja i gledatelja (sa zadatkom, kako reče Anatolij Kudrjavcev, ili bez zadatka), koje je razdvajalo, za Hrvatsku jučer i danas podjednako nepremostivih, nekoliko stotina kilometara. Što na svojim dubrovačkim ljetima – uglavnom na Zagrebačkoj slavističkoj školi, koju je vodio pokojni Mladen Kuzmanović – što na gostovanjima dubrovačkoga kazališta u Zagrebu, što na Danima Hvarškoga kazališta, što na televizijskim zapisima predstava, gledao sam gospodu Milku i kao – oprostite na izrazu, ali uloga je takva – lajonu Katu Kapuralicu, i kao Jelu, u *Ekvinociju*, Vojnovićevu patetičnu majku koja mi je, i ne stidim se to priznati, natjerala suze na oči onom nezaboravnom, ujedno bolnom do krika i tvrdom poput hridi, molbom Niku „Amerikancu” da joj oprostí što je svom sinu „ćela dat” njegovo ime, i kao Čehovljevu glumicu nad glumicama Ljubov Andrejevnu Ranjevsku, sa svim lošim te stoga tako

privlačnim i zavodljivim stranama tog umijeća, u Kunčevićevoj režiji *Višnjika*, sjetnoj predstavi koja je možda i bez svjesne nakane, ali neprijeporno zahvaljujući i gospodi Milki (i Miši Martinoviću, razumije se, i drugim glumicama i glumcima), ukazala na čudnu bliskost dramskih svjetova tako različitih pisaca kao što su Čehov i Vojnović, i kao dominantnu Lindu Bošković u Mesarićevoj režiji Kamovljeva *Mamina srca ili propasti kuće Boškovića*, od koje arbitri u svim kazališnim stvarima na „saveznoj razini”, okupljeni na Sterijadi, nisu uspjeli razumjeti ni slova, i kao fanatičnu bogomoljku Perlu u praizvedbi Brešanove podcijenjene *Anere*, i kao Thelmu Cates, zastrašujuće brbljavu, egocentričnu, neosjetljivu, a vitalnu majku koja nikako ne može spriječiti – ali tim lakše može preživjeti – samoubojstvo kćeri (glumila ju je Koraljka Hrs, ovdje idealna partnerica gospode Milke) u Pulitzerom nagrađenoj drami *Laku noć, majko* Marshe Norman, i kao Jokastu u Euripidovim *Feničankama* na Hamletovu Lovrjencu, u Magellijevoj režiji i preradbi Lade Kaštelan. Gotovo na kraju mog nevelikog popisa gledateljskih susreta s gospodom Milkom nalazi se svojevrsan zbroj njezinih uloga, od „naivki” do „matrona”, ostvaren u neobičnoj Osobi A iz *Triju visokih žena* Edwarda Albeeja u režiji Nenni Delmestre, a posljednja je zasad Amanda Wingfield iz *Staklene menažerije* Tennesseeja Williamsa, još jedna *amerikanska* majka nastala u suradnji s istom redateljicom. Tu su, naravno, i filmske uloge, s Dragom u Babajinoj ekranizaciji Novakova romana *Mirisi, zlato i tamjan* na početku, možda i na vrhu.

Neke sam likove kojima je gospođa Milka podarila scenski život, a koje sam imao sreću vidjeti, vjerojatno

preskočio u ovom nabrajanju, unatoč opetovanom okretanju i premetanju šesnaest listova teatrografije koju mi je gospodar Miljenko Foretić ljubazno poslao kao pripomoć;³ dobar dio njezinih kreacija nisam mogao vidjeti iz ovih ili onih posve opravdanih razloga; manji dio – primjerice Heloïse iz monologa *Heloïse Abélardu* (u dramatizaciji i režiji Tomislava Radića), Stojnu iz „skandaloznoga” Kunčevićeva *Prikazivanja* (Gundulićeve) *Dubravke ljeta Gospodnjeg MDMLXXIII*, pa čak i jedinu njezinu ulogu u nekom zagrebačkom kazalištu, naime Gospođu Stein u monodrami *Razgovori u kući Stein o odsutnom gospodinu von Goetheu* Petera Hacksa na pozornici Teatra &TD, također s Ivicom Kunčevićem kao redateljem – propustio sam pogledati iz puka nemara.

Nije to mnogo, ali, rekoh već, nije ni malo uzmemo li u obzir to da smo manje-više svi – osim profesionalnih kritičara koji „pokrivaju” sva kazališta u promjeru od tisuću kilometara i redatelja ili glumaca „trgovačkih putnika”, kako svojedobno reče Božidar Viočić – pristali na život u čahurama iz kojih se nikad neće osloboditi preobraženi, slobodni leptiri.

Nego, smijemo li zaista uzimati u obzir tu svoju začahurenost kao prirodno stanje stvari? Smijemo li se zaista miriti s tim da smo toliko toga propustili, da nas je toliko toga mimoišlo samo zbog toga što smo Newtonov prvi aksiom, naime onaj o „svojstvu tijela da ostane u stanju mirovanja, ili jednolikog gibanja

---

³ Tekst je pisan za monografiju *Milka Podrug Kokotović*, koju su godine 2002. kao sunakladnici objavili Matica hrvatska Dubrovnik i Dubrovačke ljetne igre. Uredio ju je Miljenko Foretić.

u pravcu, ukoliko na njega ne djeluje neka sila koja ga prisili da to stanje promijeni”, prigrlili kao izvršnu ispriku za sva svoja odustajanja od borbe, za sve osobne i skupne poraze. Znam da nije primjereno ovdje govoriti o propuštenim ili nepovratno izgubljenim stvarima – obljetnice su, napokon, tu da trideset, četrdeset ili pedeset „sjajnih zeznutih godina”, odnosno „godina koje su pojeli skakavci”, premažemo svijetlim mastima, da se prisjetimo svega dobrog što se zbilo, a nakratko potisnemo iz osobnoga skupnog sjećanja sva loša ili bolna iskustva, da zahvalimo komu već znamo ili vjerujemo da treba zahvaljivati na svim nećaćama koje su nas mimoišle, a prešutimo sva dobra koja su nas također mimoišla ili koja smo propustili učiniti – ali, jednostavno ne mogu i ne želim pisati drukčije. Predugo smo sve „uzimali u obzir”, što će reći da smo predugo imali obzira prema sebi i prema drugima. Zato i jesmo na gubitku, zato ni vas ni sebe ovdje više neću zavaravati frazama o tom kako tih mojih kritičarskih, selektorskih i gledateljskih susreta s gospođom Milkom „nije zapravo ni malo” i kako je, eto, nekolicina njezinih glumačkih ostvarenja koje sam u proteklih trideset godina uspio vidjeti srećom toliko raznovrsna i na svoj način reprezentativna da se bez imalo stida ovdje mogu raspisati o gospođi Milki, velikoj glumici i iznimnoj osobi koja na otvorenim i zatvorenim pozornicama nije „sved ista”, razumije se, ali je ipak „sved ona” jer njezino živo, neukrotivo lice ipak rastoči svaku masku.

Malo je tih susreta. Sramotno malo, Ako mi ne vjerujete, ako mislite da zbog nečega pretjerujem, prisposodobite, molim vas, moju listu s teatrografijom

gospara Miljenka Foretića – počevši od sredine šezdesetih godina, kad sam počeo studirati komparativnu književnost i življe se zanimati za kazalište – pa ćete vidjeti pravi omjer između ostvarenog i propuštenog. U jednakoj bih, ako ne i još težoj situaciji bio da pišem u povodu obljetnice bilo koje osječke, riječke, splitske ili varaždinske glumice. I glumca iz tamošnjih kazališta, naravno.

Gdje je greška? Gdje izlaz? Što se, kad i gdje nije učinilo, a moglo se ili moralo? Što se, kad i gdje učinilo, a nije se moralo ili smjelo? Je li gospođa Milka trebala ostaviti Dubrovnik i preseliti se u Zagreb? Mogla je to učiniti. Bilo kad, i u šezdesetim, i u devedesetim godinama netom prošlog stoljeća. Svi mi u Zagrebu bili bismo na dobitku, i na pozornici, i oko nje, i u gledalištu. A Dubrovnik? A svi drugi gradovi? A njihove pozornice i njihova gledališta? Je li njihova uskraćenost manje važna od naše? Moraju li svi potonuti u crni mrak samo zbog toga što je nas „ovdje gore”, „ovdje u centru” mnogo više, što si umišljamo da smo veći i moćniji te stoga automatski važniji i u svemu kompetentniji? A gospođa Milka? Na zagrebačkim pozornicama jamačno bi je vidjelo mnogo više ljudi, ali bi zato odigrala mnogo manje uloga, bilo bi joj uskraćeno mnogo života. Njezin bi dobitak, da je trajno otišla iz Grada, bio mnogo manji od gubitka. Zato je dobro da je ostala u Dubrovniku, u Kazalištu Marina Držića i na Igrama, odnosno Festivalu. Nije, međutim, ni za koga dobro to što smo pristali na život – ne samo u kazalištu – kao izbor između ostanka na jednom te istom mjestu ili odlaska, ali odlaska samo da bi se pronašlo neko drugo mjesto na kojem će se čovjek napokon smiriti i trajno

na njemu ostati, s kojeg se više neće pomaknuti. Nije, međutim, ni za koga i nimalo dobro to što suradnja, razmjene, gostovanja, privremeni boravci, putovanja, promjene, gibanje, susret s novim, nemir, neizvjesnost, što sve to u nas izaziva nevjericu, sumnjičavost i otpor, što nas sve to odbija i plaši, a ne privlači, kao da baš to nije živost, kao da baš to nije život.

Ispričavam se i našoj slavljenici gospođi Milki, i autorima drugih sjajnih, prisno i znalački pisanih priloga, i čitateljima na neprimjerenoj – nedoličnoj, štoviše – gorčini svojih riječi, ali svaki drugi način, svaki drugi ton bio bi konvencionalan, naučen, neiskren. Ono što sam u proteklih tridesetak godina uspio saznati o gospođi Milki kao glumici dostaje taman za to da izmjerim količinu svega onoga što nisam uspio i što nikad neću uspjeti saznati, što je za mene i za mnoge druge gledatelje izvan Dubrovnika ostalo zauvijek izgubljeno. A nismo smjeli dopustiti da nam se to dogodi. Nismo se trebali tako lako uvjeriti u nužnost mirovanja, šutnje, odricanja i odgađanja, nismo se trebali tako dobro prilagoditi blaženom spokoju nepostojanja.

